

İLK KÖY HİKÂYESİ ÖRNEKLERİNDEN: KÜRT DÜĞÜNÜ

One of the First Village Story Examples: Kürt Düğünü

Dilek HERKMEN¹

¹ Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, dilekherkmen@yahoo.com, orcid.org/0000-0002-3060-3756.

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 16.06.2023
Kabul/Accepted: 20.07.2023

DOI:10.20322/littera.1315468

Anahtar Kelimeler

Köy hikâyesi, ağızlar, Abdülhad Nuri.

ÖZ

Kürt Düğünü Abdülhad Nuri'nin hikâye türünde yazdığı eseridir. Cemal Efendi Matbaası'nda H. 1306 (M.1888/1889) yılında basılan, 16 sayfadan meydana gelen eser, köy hayatını inceleyen ilk örneklerdendir. Abdülhad Nuri Bey'in Kürtlerin âdetlerini ve Türkçe kullandıkları deyim ve tabirleri içerdiğini belirttiği eseri yarım kalmıştır. Kendisinin yazmaya değer bulduğu ve nadiren görülebilecek bir olayı aktaracağını haber verdiği bu hikâyede yer, Sivas Beydağı'dır. Yazar, hikâyede on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Fato, Silo, Mamo, Hiso olarak adlandırılan şahısların yaşadıklarını aktarmayı planlamıştır. Kürtlerin yaşadığı coğrafya, günlük yaşamları, evleri ayrıntıları ile tanıtılırken samimi ve karşılıklı konuşma tarzında bir üslup tercih edilmiştir. Standart dilin dışındaki kullanımlar ve yerel kelimeler ile konuşma dili köy yaşamının canlı bir şekilde yansıtılmasına olanak sağlamıştır. *Kürt Düğünü*'nün 1. bölümünde Kürtlerin yaşadığı köy ve evler ile yaşamları anlatılır. Bu bölümde ayrıca Mamo ve Fato tanıtılır. 2. bölümde Fato ve Silo'nun karşılaşması ve sohbetleri aktarılır. Hikâye bir sona ulaşmadan kesilmiştir. Yazıldığı dönem bakımından edebî eserde alışlagelmşin dışında bir yolun tercih edilmesi bakımından değerli olan bu eser yer verilen yerel söyleyişler bakımından da dikkate değerdir.

ABSTRACT

Keywords

Village history, dialects, Abdülhad Nuri.

Kürt Düğünü is a story written by Abdülhad Nuri. This work, which was published in the Cemal Efendi Printing House in H. 1306 (M.1888/1889), consists of 16 pages and is one of the first examples of village life. The work of Abdülhad Nuri Bey, which he states that includes the customs of the Kurds and the Turkish idioms and expressions they use, has remained unfinished. The place in this story, in which he tells that he will narrate an event that he finds worthy of writing and that can be seen rarely, is Sivas Beydağı. In the story, the author planned to narrate the experiences of people called Fato, Silo, Mamo, Hiso in the middle of the nineteenth century. While the geography where Kurds live, their daily lives and houses are introduced in detail, a sincere and conversational style was preferred. Uses other than the standard language and local words and colloquial language allowed the village life to be reflected vividly. In the first part of *Kürt Düğünü*, the villages and houses where the Kurds live and their lives are told. This episode also introduces Mamo and Fato. In the second part, Fato and Silo's meeting and conversations take place. The story was cut before it ended. This study is valuable because it was written in an unusual way in a literary work according to the period it belongs to and also noteworthy in terms of the local sayings included.

Atıf/Citation: Herkmen, D. (2023), "İlk Köy Hikâyesi Örneklerinden: Kürt Düğünü", *Littera Turca*, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/3, 594-610.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Dilek HERKMEN, dilekherkmen@yahoo.com

GİRİŞ

Abdülahad Nuri tarafından hikâye türünde yazılan *Kürt Düşünü*, Cemal Efendi Matbaası'nda H. 1306 (M.1888/1889) yılında Arap harfleriyle basılmış, 16 sayfalık bir eserdir. *Kürt Düşünü*'nün tespit edilen Latin harflerine aktarılmış metni (Bayrak 2004: 134-143) bazı eksiklikler ve okuma yanlışları içerdiğinden yeniden okumaya gerek görülmüştür. Hikâye, köy hayatını inceleyen ilk örneklerden olması bakımından önem arz etmektedir. Abdülahad Nuri Bey'in Kürtlerin âdetlerini ve Türkçe kullandıkları deyim ve tabirleri içerdiğini belirttiği eseri yarım kalmıştır. Bu çalışmada, eserin tamamı Latin harflerine aktarılmış; Arapça, Farsça kelimelerin yanı sıra ağızlar ait sözlerin de anlamları dipnotta verilmiştir. Ayrıca, Abdülahad Nuri Bey'in yaşamı ve kişiliği; köy hikâyesi/romanının ilk örnekleri genel olarak kısaca değerlendirilmiş ve yerel ağza ait sözcüklere de değerlendirilmiştir.

Kürt Düşünü, köy hikâyesi / romanı türünde kaleme alındığından standart dilin dışındaki yerel ağza yer verir. Köy yaşamını okuyucuya aktarırken karakterlerin dili ile anlatmayı tercih eden yazar, böylelikle gerçekçi bir üslup sergilemiştir. Standart dil; bir bölgenin ağızına dayanan, bölgeler ve sosyal tabakalar üstü konuma sahip; ulaşım, iletişim, eğitim, edebiyat, siyaset ve resmî işlemlerde kullanılan ortak değişkendir. Ders kitapları, resmî yazılar, sözlükler, gramer kitapları standart dilin kullanıldığı alanlar olmakla birlikte edebî metinlerin sanat değeri yüksek eserler dışında kalan hikâye, bilmece, efsane, türkü, tekerleme gibi türlerinde ağızların yer aldığı görülür (Demir 2009: 98). Kültürel zenginliği temsil eden ağızların kullanımıyla eserlerde karakterler daha görünür hâle gelir. *Kürt Düşünü* metni standart dil temelinde, ağız özelliklerine de yer vermek suretiyle kurulmuştur. Böylece okuyucunun karakterleri daha iyi tanınması sağlanmıştır.

Ağızlar değişken ve canlı bir forma sahipken yazı dili durgun ve sık değişmeyen bir yapıdadır. Bu yönüyle ağızlar yazı dilini besler; zengin söz varlığı ile yazı dilinin zenginleşmesine olanak sağlayarak gelişimini destekler. Edebî eserlerde ağızlar yer verilmesi konuşma dilinin söz varlığının standart dile girmesini sağlar. Bu bakımdan ağızların söz varlığını ve söyleyiş farklılıklarını içeren eserler o dilin sözlükleri için veri niteliğindedir. Dillerde var olan yerel konuşma farklılıkları kayıt altına alınması gereken değerlerdir. *Kürt Düşünü* gibi eserler de yerel ifadelerin saptandığı kaynaklardan olması bakımından öneme sahiptir.

Köy yaşamını, sosyal ilişkileri ve çatışmaları, ekonomik bunalımları ve siyasal sıkıntılılarıyla konu edinen roman türü olan köy romanının ilk örneklerine *Kürt Düşünü* de dâhildir. Tanzimat Dönemi'nde başlayan köy konulu roman ve hikâyeler, köyü ve köylüyü derinlemesine işlemese de Cumhuriyet sonrasında gelişen köy romanlarına zemin hazırlamak bakımından değere sahiptir. Bu yönüyle eser, alan çalışmalarına kaynaklık edecek niteliktedir.

1. Abdülahad Nuri Bey

Abdülahad Nuri Bey 1860-1865 yılları arasında Kastamonu'ya bağlı Boyabat'ta doğmuştur. Tahsili hakkında yeterli bilgi olmadığı, uzun yıllar İstanbul'da Seyr-i Sefâin İdâresinde (Deniz Yolları), İdâre-i Mahsûsa (Deniz İşletmeciliği) meclisinde çalıştığı bu esnada da çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazdığı kaynaklarda yer alır

(Kahveci 2015: 32-34). Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını engellemek ve Türk milletini kurtarmak için Abdülahad Nuri Bey Türkçülük fikrini benimsemiştir. Bu dönemde Balkan Savaşları ile Sabah gazetesinde *Harp Mektupları* adı ile yazılar yazmıştır. 1915'te I. Dünya Savaşı'nda Halep'te görevli olan Abdülahad Nuri'nin, Ermeni tehcirinde de rolü olduğu belirtilir. 1916'da Muhacirîn Müfettişliğine tayin edilmiş; 1918'de Adana Vilâyeti İlaşe Müdürlüğü görevine atanmıştır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar Abdülahad Nuri Bey Halep'te çeşitli görevlerle Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiştir. Ermeni tehcirini imha amacıyla yaptıkları ve tehcir sırasında Ermenilerin katledilmesine göz yumdukları iddiasıyla başka devlet adamları ile birlikte Abdülahad Nuri hakkında da tahkikat başlatılmıştır. İstanbul'da bulunan Ermeni Patrikliği ve Dr. A. Nakachian'ın talebi üzerine, Muhâcirîn Müdîriyeti Müfettişliği görevindeyken tehcir suçu işlemesi suçuna istinaden, 1920'de İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmış; daha sonra Kürt Mustafa Divan-ı Örfisi tarafından yargılanarak hapse atılmıştır (Yakupoglu 2007: 176; Kahveci 2015: 37). Tevkif edilerek Kürt Mustafa Divan-ı Harbine verilen ve idam edilmek üzereyken arkadaşları tarafından Anadolu'ya kaçırılan Abdülahad Nuri, 1922 yılında 8 sayı kadar Doğu adı ile Kastamonu'da bir dergi çıkarmıştır (Kahveci 2015: 37-38). Millî Mücadelede hareketini destekleyen Abdülahad Nuri, Kuva-yi Millîye bünyesindeki faaliyetlere katılmış ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine üye olmuştur.

Abdülahad Nuri, Kastamonu'da çıkarmış olduğu *Doğu* adındaki mecmuada "Unutulmuşlar" başlığıyla yazı dizisi hâlinde bazı eskicil sözcükleri ele alır. Bu çalışmasında Kaşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügati't-Türk* adlı eserinden yararlanmış olan Abdülahad Nuri Bey, eserin tanıtımında katkısı olan kişilerden kabul edilmektedir (Yakupoglu 2007: 184). Millî bilince sahip bir Türkçü olduğu dile getirilen Abdülahad Nuri Bey, Türklerin Türkçeden ziyade Arapça ad ve unvanlar almalarından duyduğu rahatsızlığı da dile getirerek Türkçe sözcükleri kullanılmak yönündeki tavrını da göstermiştir (Kahveci 2015: 38). Abdülahad Nuri Bey'in Tanzimat ile başlayan dilde sadeleşme hareketine dâhil olduğu yazılarında görülür:

"Bugün milletlerin ayrılmasında en köklü bağ olarak dil kabul edilmiş bulunuyor. Başka şeyler ikinci derecede kalıyor. Böyle olduğu hâlde bir millet, her şeyden evvel diline sarılmak, elde edilebildiği kadar dilini düzeltmek boynuna borç olduğu yıllardayız demektir...."

Birinci iş Türkçemizde mevcûd olup da yerlerine Arapça, Farsî lûgatler getirilerek Türkçesi unutulan sözleri toplamalı. Bununla berâber İslâm'dan evvel edebî dil haline gelmiş diye Uygurların ve sonra yine edebiyat yüksekliğine çıkan Çağatayca'nın çift (gayın)'lı, ya teşdîdli (kaf)'lı kelimelerinin hepsini almalı demiyoruz. Osmanlı Türkçemizin şîvesini bozmayan söylenmesi kolay, Arapçasından yumuşak, oldukları halde Arapçasını kullana kullana Türkçesini unuttuğumuz öz sözlerimizi toplayalım. Yavaş yavaş bunları öğrenip söyleyelim. Sonra nasıl yazılacaklarını ulemâmıza bırakalım." (Abdulahad Nuri, "Unutulmuşlar", Doğu, S. 3, (1 Şubat 1338), s. 22-23.) (Yılmaz 2015: 202-203).

Görülen o ki Abdülahad Nuri, Türkçü çizgide bir kişilik olmakla birlikte *Kürt Düşünü* adında köy hayatını anlatan bir hikâye yazma girişiminde bulunmuş ve Kürtçe ifadeler yerine Türkçe yerel ağız örneklerine yer vermiştir. Kürtlerin yaşam şekillerine yer verdiği bu eserle Anadolu'da yaşayan halkların farklı olmadıklarına,

benzerliklerine dikkat çekmiş olmalıdır. Eserin başında da değindiği gibi Kürtlerin âdetlerine ve Türkçe ifadelerine yer vermeyi amaçladığı hikâyesinde standart Türkçenin dışındaki kullanımlara yer vererek ağızların edebî esere girmesini sağlamıştır.

2. Köy romanı / hikâyesi

Köy roman/hikâyeleri söz konusu yörenin insanlarını, onların yaşayışlarını anlatması bakımından değerli olduğu gibi o insanların söz varlığını da barındırması bakımından da dikkate değerdir. Böylece yerel söyleyişler köy hikâye/romanlarında yer edinmişlerdir.

Roman ve hikâyenin köy ve köylü hayatına yer verilen ilk örneklerinin arasında Ahmet Mithat Efendi'nin bir Türk delikanlı ile Rum kızının aşkını anlatan *Bir Gerçek Hikâye* (1876) adlı eseri sayılır. Eserin köy hayatına az ve önemsiz bir şekilde yer verdiğinden ilk olmanın ötesinde bir yer edinemediğine değinilmiştir (Andı 1996: 31). Orhan Okay Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* (1885) adlı hikâyesini Türk romanının köye ve Anadolu'ya ilk açılışı olarak değerlendirir. 1889'da basılan Paşabey-zade Ömer Ali Bey'in *Türkmen Kızı* romanı da bu eserlerden biridir. Burada, romanın asıl kahramanı olan kadının kırsal hayattaki yaşayış tarzı işlenir (Türk 2015: 45). İlerleyen yıllarda Nabizade Nazım tarafından yazılmış olan *Karabibik* (1891) ise Türk romanının realist meyvası olarak tarif edilmiştir (Okay 1998: 115). Abdülhad Nuri Bey'in *Kürt Düşünü* adlı eseri de (1888/1889) köy hayatını işleyen ilk eserlerdendir. Abdülhad Nuri Bey'in Kürtlerin âdetlerini ve Türkçe kullandıkları deyim ve tabirleri içerdiğini belirttiği eseri yarım kalmıştır. Yazmaya değer bulduğu ve nadiren görülebilecek bir olayı aktaracağını haber verdiği bu hikâye Kürtlerin yaşadığı köy evlerini betimler. Standart dilin dışındaki kullanımlara örnekler verir. Sâmî Paşazâde Sezai'nin *Sergüzeşt* romanı (1889), *Köyde İki Gece* (1896) adlı hatıra - sohbet yazısı, *Anneciğim* (1897) hikâyesi köye yönelik eserlerin arasında zikredilir (Andı 1996: 32). Bu türden bir başka eser de Mizancı Mehmet Murat'ın *Turfanda mı Turfa mı?* (1890) romanıdır. Adı geçen eserlerin gerçek ve ideal manada köy romanı değil köyden, köylüden bahseden politik, egzotik ve etnografik merak ürünü oldukları yönündeki değerlendirmeye (Özgül 1998: 283) rağmen bu eserler ilk ürünler olmaları bakımından önem arz etmektedir.

3. Kürt Düşünü'nün dili

Dil, edebiyat, kültür ve toplum arasında canlı bir ilişki vardır. Ait olduğu kültürün zenginliğini yansıtan dil aracılığı ile tüm edebî eserler içinden çıktıkları topluma ayna tutarlar. Anlaşmayı sağlayan ölçünlü dil, toplum tarafından kabul edilen iletişim aracı olduğu için kuralları bellidir. Her ne kadar standart dil ile ağızları birbirinden ayıran kesin sınırlar olmasa da standart dil yazı dilinin; ağızlar ise konuşma dilinin malzemesidir. Durum böyleyken bazı yazılı metinlerde de ağızlara yer verilir. Sözlü edebiyat ürünlerinin masal, halk hikâyesi, efsane, atasözü, deyim, bilmece, fıkra, halk şiiri, türkü gibi yazıya geçirilmiş şekillerinde, karikatürlerde, tiyatro metinlerinde, öykü ve romanların öncelikle diyalog kısımlarında ve yerel basında ağız kullanılır (Demir 2009: 2). Ağızlar standart dilden ses ve şekil özellikleri ile söz varlığı açısından belirli farklılıklar gösteren konuşma biçimleridir.

Kürt Düşünü'nde de yerel ağzın örneklerinin yer aldığı süssüz, sade bir dil kullanılmıştır. Anlaşılır ve yalın bir anlatım ile kaleme alınan hikâyede genellikle Türkçe kelimelere yer verilmiş olmakla birlikte Arapça, Farsça sözcükler ve Farsça tamlamalar da tanınlanır. Sivas Beydağı'nda köy yaşamını dile getirirken yer yer karakterlerin konuşmaları hikâyeye canlılık katar. Bunun yanı sıra yazar, konuştuğu gibi yazma yoluna giderek karakterlerin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Doğu Anadolu'da geçen hikâyede halk dilindeki benzetme ve deyişlere yer verilir. Hikâyede karşılıklı ve iç konuşmalarda yerel dili kullanan yazar, karakterlerin ağız özelliklerine dikkat çekmektedir.

Kürt Düşünü'nde görülen ağızlara ait kelimelerden *ahur* sözcüğü ölçünlü dildeki *ahır*'ın yuvarlak ünlülü hâlidir. Yine metinde yer alan konuşma diline ait *çokçana*, *sıkıcana* sözcükleri ise +CA eşitlik ekinin genişletilmiş şekli olan +CANa birleşik yapısının yer aldığı kullanımlardır. *Havlı* "avlu" Arapça *havl* "etraf, çevre" sözcüğünden Türkçeye yerleşmiş olan *avlu*'nun metindeki biçimidir. Türkçe Sözlük'te *ağız*; metinde *avuz* "yeni doğuran hayvanın ilk sütü, ağız" olarak yer alan sözcük yuvarlaklaşmış şekliye yerel varyantı oluşturmuştur. *Sayksız* "saygısız" kullanımında g > k değişimi ile tonsuzlaşma meydana gelmiş, böylece standarttan farklı bir söyleyiş oluşmuştur. *Ustun* "yapının çatısına konan ağaç, mertek; kereste" Farsça *sutün* sözcüğünün yerel kullanımınıdır. Ölçünlü dildeki *sütun* "silindir şeklindeki direk, destek, dayanak" sözcüğünün ağızlarda *ustun* biçimi ve "yapının çatısına konan ağaç, mertek; kereste; sergen, raf" anlamlarında kullanıldığı tanınlanır. *Soyha* sözcüğü *soyka* > *soyha* değişimi ile ağızlarda varyantlaşmıştır. Sözcük, k > h sızıcılığı ile insan için kullanılan kötü, uğursuz, aşağılık, belalı, hayırsız gibi olumsuz sıfatlar karşılığında ağızlarda yaygındır. *İğit* sözcüğü standart dildeki kullanımından ön ses y- düşmesi ile farklılaşmıştır. Metinde *iğitim* çekimli şekli ile var olan sözcük yerel söyleyişin bir örneğini teşkil etmektedir. *Çepken* sözcüğü standart dildeki *cepken* sözcüğünün ön ses c- > ç- tonsuzlaşması ile kullanılan yerel varyantıdır. *çek-men* > *çekpen* > *çepken* > *cepken* (Eren 2020: 87) şeklindeki önce -m- > -p- iç ses değişimi, ardından -k- > -p- göçüşmesi ile oluşan *çepken* standart dilde *cepken* olarak yer alır. Kelime başı ses değişimi olarak görülen *çepken* şekli eskicil bir kullanım olarak da değerlendirilebilir. *Zatı* / *zati* Arapça *zâten* kelimesinin yerel ağızlarda yaygın kullanılan bozulmuş bir şeklidir. Ölçünlü dilde *zaten* şekli ile var olan kelime, esere konuşma dilindeki biçimiyle girmiştir. *Çimke* "bacak kemiği, koyun veya keçinin güneşte kurutulmuş etli kol ve bacak kemiği"; *alaf* "hayvanların kışlık yiyeceği, saman, ot, mısır sapı vb."; *etmek* "ekmek"; *cicik* "hayvanın memesi" ve *şilepeli* "çapaklı, yapışkan" sayılabilecek metinde yer verilmiş standart dilde yer almayan ağızlarda yaşayan kelimelerdendir.

4. Kürt Düşünü

Kürtlerin adet-ı kavmiye ve Türkçe olarak istimal ettikleri ıstılahlarından¹ birçok elfazı şamil romandır. Nadirü'l-vuku facianın netice-i garibesindeki isabet hikâyenin şayan-ı tahrir bulunduğunu teslim ettireceği ümit olunur. Muharriri Abdülahad Nuri, İstanbul, 1306 (1890), Cemal Efendi Matbaası

¹ İstılah: deyim, tabir

I.

Pek uzak değil muhterem karilerime kırk elli sene evvel vaki olmuş bir hadise nakledeceğim. Yazacağım şu vakanın sadeliği kadar ehemmiyeti görüleceğinden eminim. “Ehemmiyet” dedik de yoksa bir sual yolu mu açtık? Ha orasını söyleyeyim, romanlarda ne ehemmiyet olabilir? Pek çok! Bir hikâye müthiş bir faciayı bâhis² olur. Okuyanlar aşk ve sevdanın, talihsizliğin, bir fena arkadaştan gelen fenalığın, bir su-i tedbirden³ hasil olan netice-i müteellimenin⁴ etrafıca bir mislini öğrenir. Eğer o roman memleketimizde romancıların eşeri,⁵ tabir-i essahla⁶ muharrirînin⁷ fazıl-ı yeganesi⁸ Ahmed Midhat Efendi hazretleri gibi bir edip-i hakimin⁹ kaleminden çıkmış da edilen muhakemata,¹⁰ bilmem niye iyice zihin sardırarak okunursa bir kavmin etvar u mişvarı¹¹ bazen hususiyet hâllerine kadar hareket ve sekenatı¹² bilinmiş olur. Bu tafsilatı ise insana tarih bile veremez. Müdekkik¹³ kari¹⁴ bir de o harekât ile kendi kavminin âdet ve hareketini tatbik eder ise işte iyiyi fenadan, fenayı iyiden fark ve temyize kendisi için kolayca bir muvazene¹⁵ elde etmiş olur! Siz dahası da var diyebilirsiniz ama okuduğunuz hikâyeyi karalayan âciz, ilerisine gidemeyecek hem hikâyemiz romanın muhassenatını¹⁶ tadattan¹⁷ ibaret kalmaklığı istemediğim gibi sayamayacağım da! Matlup¹⁸ olan şu “ehemmiyet” meselesinin halli ise serdettiğimiz¹⁹ şu iki hâl on on beş muhassenata bedel olabilir zannediyorum.

Hikâyemiz dahi ehemmiyeti haiz olmakla²⁰ beraber noksandan da kendini kurtaramıyor. O da benim bu fende - her şeyde de- maharetsizliğimdendir. Vakayı yazmaklığıma da sebep o hâldir ki aşk ve sevda medeniyetten henüz tamamıyla behre-mend²¹ olamayan bir kavmin bile hareket ve sekenatını âşikâna²² gösteriyor, müteessirane²³ müşahede ettiriyor!²⁴

² bâhis: bir meseleye dair bilgi ve açıklamaları ihtiva eden.

³ su-i tedbir: akıllıca hareket etmeyiş.

⁴ netice-i müteellime: üzüntü veren sonuç

⁵ eşher: meşhur, çok ünlü.

⁶ tabir-i essah: doğru tabir, anlatım

⁷ muharrirîn: yazarlar

⁸ fazıl-ı yegane: eşsiz, erdemli kimse

⁹ edip-i hakim: bilge yazar

¹⁰ muhakemat: değerlendirmeler

¹¹ etvar u mişvar: tavır ve davranışlar

¹² sekenat: duruşlar

¹³ müdekkik: dikkatle inceleyen, araştıran

¹⁴ kari: okuyucu

¹⁵ muvazene: denge

¹⁶ muhassenat: güzellikler

¹⁷ tadat: sayma

¹⁸ matlup: arzu edilen

¹⁹ serdet-: ileri sürmek, önermek

²⁰ haiz ol-: herhangi bir niteliği taşımak, ona sahip olmak.

²¹ behre-mend: nasipli

²² âşikân: aşıklar

²³ müteessirane: üzüntü ile

²⁴ müşahede et-: görmek, gözlemek

Bin iki yüz... senesi idi Sivas havalisi²⁵ o sene yağın karların çokluğundan bizar olmaktadır²⁶ Mamo Bey şiddetli bir yürek ağrısı çekiyordu. Bu ağrı yüreğine açılmış bir yara, gönlünde çıkmış bir çıban değil idi; bir ızdırıp, bir acı, iç sıkıntısı idi. Bizim Hüsranlı aşireti davarlarının, ineklerinin, öküzlerinin yiyeceklerini düşünürken Mamo Bey Fato'nun, Fato'dan dolayı kendisinin akıbet-i ahvalinin²⁷ neye müncer olacağını²⁸ düşünüyor idi!

Mamo Bey dedik de kendisini tabirimizce aslını neslini öğrenmeksizin ahvalini yazmaya başladığımızı gücenirseniz onu da yazacağız, lakin Mamo Bey'in evveliyat-ı ahvali hikâyemizin selefi²⁹ düştüğünden sadedi³⁰ genişletmemek için kısaca olacak: Mamo Bey Beydağı'nda sakin Hüsranlı aşiretinden bir cesur, bahadır Kürt'tür. Beydağı'nda Sivas'ın ovalık yerleri kadar mahsulat olmazsa ekine para vermeyecek kadar da hasılat almaktan mahrum kalınmaz. Ama mütenevvi³¹ hasılatı yok da arpa ile buğdaydan başka şey olmaz imiş. Rençbere de en lüzumlu erzak bunlardır. İktidarlıları buğdayı kendileri yerler, arpayı hayvanata verirler. İkinci derecede olanları hayvanata arpa verdikleri gibi kendi buğdaylarına da arpa katar beraber öğütür yerler. Hayvanatın asıl yiyeceği de Anadolu'nun ekser mahallinde yoğise de Rumeli gibi oralarda da bulunan kuru ottur.

Mamo Bey'in kimin oğlu olduğunu, nasıl adam idüğünü bir cesur, bahadır Kürt lafzı bize bildirmedi denilir değil mi? Başlamış iken Beydağı'nın daha bilinecek birkaç şeylerini de yazalım da onu da arz ederiz:

Beydağı Sivas'a on iki saat mesafede Koçgiri namında bir kazanın nahiyesidir. Bu nahije şarken³² ve cenuben³³ Divriği, garben³⁴ Karabel nahiyesi, şimalen³⁵ Nefs-i kaza ile muhat olup³⁶ arzen³⁷ altı tulen³⁸ on saat çeker bir dağdır. Büyücek köyleri de varsa da ekser karası üç dört evden ibarettir. Bazen dağın bir düzlük ve ziraate salih mahallini çiftlik ittihaz edip³⁹ de oraya bir ev yapıp evi köyü bir ev, bir ahır, yanında bir de otluktan ibaret köylere de tesadüf edildiği çoktur.

Evleri deyince bizim muhterem karilerimizden İstanbul'un koca koca kargir evleri, güzel güzel ahşap konaklarını hatırlayan olur mu acep? Ne şüphe! Hatta kiremitleri eski usul mü yoksa Marsilya kiremiti mi? diye sual eden merdivenleri eski biçim mi yoksa yeni çıkma üst kattan bakınca ta havlı⁴⁰ görünenlerden mi, şehnişinleri,⁴¹

25 havalı: çevre, yöre

26 bizar ol-: bıkmak, usanmak

27 akıbet-i ahval: durumun sonu

28 müncer ol-: çekilip sürüklenmek

29 selef: önce olan

30 sadet: üzerinde konuşulan konu, asıl mevzu

31 mütenevvi: çeşitli

32 şarken: doğu yönünden

33 cenuben: güney yönünden

34 garben: batı yönünden

35 şimalen: kuzey yönünden

36 muhat ol-: çevrilmek, kuşatılmak

37 arzen: genişlik bakımından

38 tulen: uzunluk bakımından

39 ittihaz et-: kabul etmek, öyle saymak

40 havlı: avlu

41 şehnişin: odaların sokak ve bahçeye bakan cephelerinde dışarıya doğru çıkan, üç tarafı pencereci küçük bir cumba şeklindeki çıkma

cunbaları nasıl? diye soran da olur zannederim! İşte Kürdistan'a gitmeyenler ve oranın hâlini işitmeyenler için bunu da tarif edeceğim:

Şimdi bu köylerde hiç düz yerde bir ev tasavvur etmemeli, her ev yapılan mahal bayır yüzü olmak şarttır. Bu bayırın altı, evine göre sekiz ve on iki metre murabba⁴² yerini bir istikamet-i sathiye aldırincaya kadar kazarız, kazarız ama ne kadar? Yalnız geri tarafı beş metre, ön tarafı da hâliyle bırakırız. Ortalık mahalli de bittabi bayırın inhiraf-ı meyelanına⁴³ göre kazılmış olur. Şimdi dört taraflı çamur ile tabiî taşlardan beş metre irtifaında⁴⁴ bir duvar çekeriz ki duvarın arka tarafının irtifaı yerle beraber olur. Araları birer metre olmak üzere beş altı ustun⁴⁵ denilen ağaçlardan o duvarların üzerine karşıdan karşıya koyduktan sonra ufacak çalılardan, çalı dediğimiz ağaçların uç taraflarından, getirir o ustunların üzerine sıkıcana atarız. Daha üzerine kuru ot getirir dökeriz, şimdi bu otun üzerine çekebildiğimiz kadar toprak! Acep bu topraktan su geçmez mi? diyeceksiniz değil mi? Bizim ona karşı da bir tedbirimiz vardır! O ne mi? Ot, "loğ"⁴⁶ taşı! Loğ dediğimiz bilinemezse adi silindir taştan yapılmış küçükleri, bunu her vakit evimizin üzerinde yürütür çekeriz, toprak sıkışır. Yağmur yağarsa bir taraftan bırakılan oluktan akar geçer, kar yağarsa öyle eriyip suyu sıklıp toprağa nüfuz edinceye kadar bırakmaz. Sabahleyin kalkınca küreğimizi elimize alıp kürer, karları aşağı atarız. Bacalarımız kiremitli tavanlardan, kurşunlu kubbelerden daha âlâ evimizi muhafaza eder!

Baca dediğimizi de anlamak ister misiniz? Biz Türkçe olarak evin tavanına baca ve dam deriz. O sizin baca dediğinize de ayıp değil ya "pihrik" deriz. İşte şimdi bu evin merdiveni şehnişini, kiremiti olmadığını anladık ama acaba penceresi nereden deniliyor değil mi? Malumatın en iyisi mümkün mertebe tam olanı olduğu için şu sualinizden memnun olarak onu da size şöylece tarif edelim: Bacanın tam orta yerinde yarım metre murabba bir delik bırakırız. Biz ona iki demirden ibaret olarak insan falan atlayamasın diye parmaklık da yaparız. Bir de o büyüklükte içerisi otlarla dolmuş eski püskü şeylerle dikilmiş yastık gibi bir kapak yaparız. Bu kapağın bir köşesine aşağıdan bir uzun masa dediğimiz değnek merbuttur. O vasıta ile akşam olunca kapar, sabahleyin bir tarafta aliverir açarız.

Hikâyemizin yarısı kadar söz söyledik, karilerimizin de canını sıktık da hâlâ bir evin içinden çıkamadık, diyeceğim ama henüz evin içine de giremedik. Affedersiniz iki dakika bir müddette şu evin içine de girelim de çıkalım. Hani bir şey değilse de görmüş oluruz: Kapıdan girince dümdüz büsbüyük bir oda göreceksiniz ki salon da, kamara da, yemek odası da, kiler de, mutfak da; hepsi de hepsi de bundan ibarettir. Karşınıza bir büyük kemerli baca gelecek, o ocağın içinde yere gömülmüş altı üstü bir devrede bir küp var, bu da tandır dediğimiz tenurumuzdur. Her gün sabahleyin etmeğimizi⁴⁷ sonra yemeğimizi onda pişirir sonra da cümlemiz ayaklarımızı o tenurun içine uzatır, dizimiz üzerinde bir kilim olduğu hâlde onun etrafında otururuz. Yan tarafta bir kapı görürseniz o da

42 murabba: kare

43 inhiraf-ı meyelan: meyil

44 irtifa: yükseklik

45 ustun: yapının çatısına konan ağaç, mertek; kereste

46 loğ: Toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir.

47 etmek: ekmek

ahırın kapısıdır. Bazen ahırlarımız evin haricinde ayrı yerlerde de olabilir de o ağalarımızın, beylerimizin, şehirlerimizin⁴⁸ ahırlarıdır.

Pencerenin tamamıyla altına gelen çukur abdestliğimizdir, abdesthane yapmak zaten adet olmamıştır. Şu tahta sandıklardaki elbise vesairemiz, üzerlerinde olanlar kilim, halı, seccade ki bizim yatağımız, metamız⁴⁹ bundan ibarettir. Bu iki buçuk, üç metre uzunluğundaki çuvallarda da unlarımız, buğdaylarımız, arpalarımız vardır. Merdivenle çıkar alırız. Daha başka bir şey göremiyorsunuz a? Evet! İşte şimdi şüphemiz de kesildi, ki o köy neden ibaretmiş. Gelelim sadede:

Bizim Mamo Bey'in köyü hemen on iki haneli bir köydür. Mamo Bey köyün ağası Zino Ağa'nın torunudur. Fakat ağalık da kendine bihakın⁵⁰ yakışır: Orta boylu, tıknaz, vücudunun her tarafı tüylü, uzun, seyrekçe sakallı, pala bıyıklı, irice siyah gözlü, ağız, burun yerinde, otuz sekiz kırk yaşlarında yiğit oğlu yiğit bir beydir! Hele o kuyruğu kınalı kır atın üzerine biner, bir buçuk metre eğri palayı yanı başına salıverir, elinde kargı, gümüş tabancalar belinde siyah poşulu (yazmalı), fesi bir taraf eğmiş, arkasına üç dört atlı düşmüş geçerken görülürse insan yekten "Şu bey hangi köyün ağası?" diye hem sorup öğrenmeye kalkışır; hem de daha bilmeyerek beyliği, ağalığı kendisine yakıştırır.

Mamo Bey'in köyü on iki evli olmaklık ile beyliğinin küçüklüğü lazım gelmez. Civar birkaç köy de Mamo Bey'i ağa tanımışlardır! Mamo Kürdistan âdetince bir de tabîi hanedandır. Çünkü: Bir köyde ağa kim ise onun mutlaka bir odası olacak, o köye gelen misafir o odada yatıp kalkacak, orada yiyip içecektir. Ama Mamo Bey'in hanedanlığı yalnız âdet derecesinde de kalmazdı: "Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer!" denirse de Mamo Bey'e giden misafirlerin cümlesi saç kebabı umarak gider ve yer öyle avdet ederlerdi!⁵¹ Saç kebabı da kasaptan yarım okka et alıp da yapılmıyor ha: Bir hayvan kesilir, onun eti bizim orman kebabı dediğimiz gibi ve daha ufakça kâmilen bir sacın içine doğranır, yağ ile kavrulur, sac ile beraber öylece getirilip sofraya konulur, orta yerine döğülmüş sarımsak katılmış bir miktar yoğurt konulur, yenilir. İşte Mamo hanedanlığı da böyle israf derecelerine vardiyan bir mükerremlik sıfatını da haizdir.

Mamo Bey zaten o müsriflikle sair beyler gibi nakit akçe bulunduramadığı misillü⁵² bu sene olanını da tüketmiş idi. Her ne kadar biraz bahar kokuları gelmiş ise de eylül evasıtından⁵³ beri yatan yedi aylık karın altıdan bu koku ancak nisan evasıtından çıkabilmiş, o da henüz kar kâmilen kalkmış olmayıp birkaç gündür erimeye başlamış olmasından ibaret idi ki daha hayvanatı dışarı çıkarıp otlatmaya salih⁵⁴ çayır çimen görmeye bir ay var idi.

48 şehri: şehirde doğup büyümüş kimse, şehirlî.

49 meta: Kumaş, elbise gibi giyilen, kullanılan veya herhangi bir şekilde kendisinden faydalanılan eşya, mal.

50 bihakın: Hakkiyla, tam manasıyla.

51 avdet et-: geri dönmek

52 misillü: benzeri

53 evasıt: orta

54 salih: uygun

Mamo Bey, davardan, inekten, öküzden birkaç hayvan satıp ot almaya bile mecbur olmuş idi! Lakin rençberlikle me'luf⁵⁵ adamların en büyük ıstırabı olan bu can sıkıntısı Mamo Bey'in hatırına bile gelmiyordu. Gelse bile bu güç üzüntüsünü düşündüğü vakitler en ferah bir zamanı olarak geçmiş oluyorlardı.

Mamo Bey'in bundan büyük bir sıkıntısı mı var idi? Evet! Ondan pek büyük bir belası, bir kızı var idi!

Bu kız on sekiz yaşlarında, babası gibi orta boylu, öyle tıknaz değil fakat kuru da değil gerden⁵⁶ billur gibi ufacık, top çene ama ucu tasavvur edilebildiği derece güzel bir zanehdan⁵⁷ ile nihayetlenmiş beyaz değirmi çehreli siyah gayet kumral yumuşak saçlı, kara gözlü, ufacık ağzının üzerine doğru ufacık bir burun düşmüş. El ayak yakışıklı, âzâ⁵⁸ mütenasip,⁵⁹ iki kaşının arasında öyle Kürt kızlarında olduğu gibi döğme değil, tabii bir de beni var bir hanımdır! Bazı kadınlarda olduğu gibi bunun burnu falan da delik değil, etvar u mişvarı,⁶⁰ güzelliği, hanımlığı Türk kadınlarından hem terbiyelilerinden seçilmiyor. Anadolu'nun Türk kadınlarından fark edilecek bir şeyi var ise o da şive-i lisanıyla elbisesidir: Fakat Fato elbiseyi de kendine göre yakıştırır. Öyle bazı kadınlarda olduğu gibi bir entariyi eskiyinceye kadar giyinmez. Daima beş altı kat elbisesi bulunur. Temiz temiz giyinir. Sözüne dikkat eder, Kürtçenin en güzelini ben söyleyeyim der. Türkçeyi oraların Türk kadınlarından daha güzel söylerdi.

II.

Ha! Türk isimlerine yakın şu Müslüman adlarını söylemiş olayım ki Mamo Bey, Fato dedik de bir de Silo yazdık. Beydağı Kürtleri ise Hanefi mezheptirler. İsimlerinin böyle alt tarafları birer vav ile nihayetlenişi bunların öteden beri ittihaz ettikleri⁶¹ bir tarik-i tesmiyeden⁶² ibarettir ki şive-i lisanları da bunu icap etmektedir. Mamo Türkçe Mehmet, Fato Fatma, Silo da Süleyman demektir. Söylenişte, çağrılıştta Silo dediğimiz ismi, yine nüfus vesaire defterlerinde de Süleyman buluruz.

Fato'nun ilk Silo'yu görmesi bir sevinçli gününde vaki olmuştu ki pederinin Fato'mun ineği dediği sarı Kars ineği buzağlamış olduğu bir gün Fato kendi eliyle sağıp kendisi taş avuzu⁶³ yapmak üzere oralarca (külek)⁶⁴ denilen tahtadan yapılmış adi kulplu bakracı koluna takarak ineğin yanına gidiyordu. Fato misafir odasının önünden geçerken pederinin elinde bir keven kökü ile odaya girdiğini gördü. Fato pederinin keven getirmesinden odada olan misafirin henüz gitmemiş olduğunu anlamış da odanın önünden çabucak geçmiş ve nasılsa kapıdan yıldırım gibi bir süratle geçerken oda içerisine bir ziya-yı seriü'l-cereyan⁶⁵ aksettirmiş idi.

55 me'luf: alışmış

56 gerden: gerdan

57 zanehdan: çene

58 âzâ: organlar

59 mütenasip: uygun

60 etvar u mişvar: tavır ve davranışlar

61 ittihaz et-: kabul etmek

62 tarik-i tesmiye: ad verme yolu

63 avuz: Yeni doğuran hayvanın ilk sütü, ağız.

64 külek: tahta kova

65 ziya-yı seriü'l-cereyan: hızlı hareket eden ışık

Mamo Bey odaya keveni ne için getiriyordu? Keven ile ocak tutuşturacak idi. Keven Anadolu'nun her tarafında bulunan dikenli bir ottur.

Oralarda keveni yazın çokçana toplarlar. Yukarıda yazdığımız otlar tükenir de hayvanat sıkılırsa kevenin yalnız dikenleri yanmak üzere yığınının ateş verirler. Dikenleri ütülenip yandıktan sonra gövdelerini suya ıslarlar. Yirmi dört saat kalınca yumuşar. İşte bunu satır yahut keser ile ufacık doğrar hayvanata yedirirler. Kürdistan'da öyle madde-i müštaileyi⁶⁶ haiz çam ağacı olmadığı gibi sair ağaçlar da kaht⁶⁷ üzeredir. Ekseriyetle dağları bizim Kağıthane üstündeki tepeler gibi bozlak kırlardan ibarettir.

Umumiyetle yazdan hayvanat gübresinden kerpiç gibi döküp tedarik ettikleri tezekleri yakarlar, çıra yerinde yani ateşin bidayeten⁶⁸ işti⁶⁹ için de işte bu keveni kullanırlar. Mamo Bey de keveni odaya onun için götürüyordu.

Silo'nun gözleri o berke tesadüf etmiş idi. Silo Bey o berkin sadme-i tesirinden⁷⁰ müteessir de olmuş idi ki kuvve-i elektrikiyesi⁷¹ Silo'yu çekti, götürdü. Silo dışarıya çıktı, Fato henüz ineğin yanına yaklaşmış küleği iki dizinin arasına almış ineğin ciciklerine (memelerine) el vurmuş idi ki baş ucunda bir genç, bir delikanlı, bir güzel yiğidin dikildiğini gördü. Fato bu delikanlının kendisinin bulunduğu mahalde bulunmasından mahzuz⁷² oldu ise de gönlünden diyordu ki "Dünyada ne güzel gençler var? Babam beni bulmuş bulmuş da bir kanbura vermiş, ama ne kanbur? Kendisine de sorsalar hoş benim layığım olmadığını ikrar eder. Bak şu genç benim nişanım olsa idi ne güzel olurdu? Zannım şimdi ayağa kalksam boyu da tıpkı benim boyuma muvafık gelecek. Bu kabahat hep babamda. O hain herife çatacağım diye beni yaktı." Bu beş on dakikada söylenilebilecek şeyler zihninin sürat-i intikal⁷³ ve hayaliyle hemen otuz saniyede mütalaa edilir⁷⁴ bir hatıradan ibaret olup Fato bu delikanlının oraya ne için geldiği cihetini de ele alarak herhâlde kendinin nişanlısından başkasıyla ülfeti mümkün olmadığı cihetlerini de düşünerek acep delikanlı kendisinin nişanlı bir kız olduğunu bilmez mi ola, öyle bir تنها mahalde yanında ne geziyormuş? Yoksa bir sual edeceği şey mi var? Yanlışlıkla mı girdi? gibi mülâhazalarda⁷⁵ bir hayli fikir gezdirdikten sonra "Eğer daha gitmemiş ise ne için geldiğini şuna mutlaka sorarım." dedi.

Fato şu mülâhaza üzerine yine işiyle meşgul olduğu hâlde göz ucuyla sol tarafından yanı başına doğru baktı. Silo'nun kırmızı tozluklarıyla al çizmelerini gördü. Silo kendisine baktığını görünce Fato'nun sualine meydan bırakmayarak dedi ki:

-Bacı ineğin yeni buzalamış galiba!

Fato hiç mükaleme beklemediği bir gençten şu serbest suali işitince bir titrek seda ile yalnız:

66 müštaile: yanmış
67 kaht: kıtlık ve açlık
68 bidayeten: ilk olarak, önce
69 işti⁶⁹: Tutuşma, alev alma, parlama
70 sadme-i tesir: tesirin sıkıntısı
71 kuvve-i elektrikiye: elektrik gücü
72 mahzuz: hoşlanmış, memnun
73 sürat-i intikal: Anlayış, kavrayış çabukluğu
74 mütalaa et-: etraflica incelemek
75 mülâhaza: düşünce

-Beli!⁷⁶ diyebildi.

-Bu avuzdan biz de yiyecek miyiz?

Şu suale karşı ya “Misafirimiz değil misiniz elbette yersiniz! Veyahut kısmetinizde var ise yersiniz! Yahut beli buyurunuz.” demek lazım gelirken Fato’nun “Daha pişmedi ki kirve” deyişi her ne kadar bir miktar takdir-amiz⁷⁷ cevap ise de Silo’nun canına minnet bildiği mükalemenin imtidadını⁷⁸ istilzam⁷⁹ eder bir söz olduğundan iltifat diye telakki ederek güldü ve:

-Bacı hoş biz de şimdi yiyelim demiyoruz a! Elbette pişir de yenilir, dedi. Şu söz her ne kadar cevabı mutazammın⁸⁰ bir şey değilse de Fato’nun buna karşı hiç olmazsa evet demek olan bir “beli” ile olsun cevap ve söze nihayet vermesi lazım gelirken hiçbir şey söylemeyip de işiyle meşgul olduğunu görünce Silo bu kadarlık bir muhavere ile Fato’dan ayrılıp gitmeyi arzu edemediğinden tekrar söze başladı:

-Bu seneki alafsızlığa (alefsizliğe)⁸¹ göre inek de güzel beslenmiş. Nasıl otunuz, samanınız idare etti mi? dedi.

Bu esnada ahırın bir tarafında buzağuları koymağa mahsus parmaklıklı köşeden buzağıyı çıkarıp emzirtmek üzere Fato küleğini yanı başına bırakıp öte tarafa geçmiş ve buzağıyı çıkarmış götürüyordu ki ilk defa olarak Silo’nun melahat-ı veçhi,⁸² tenasüp-i azası⁸³ Fato’nun gözlerine çarptı. Ne baksın uzunca boylu, buğdayı renk, siyah kaşlı, iri siyah gözlü, düz alınlı, ağız burun güzel, siyah ter⁸⁴ bıyıklarının ucunu ufacak bükmüş, gayet yakışıklı, sırmalı çepkenin üzerinde siyah kaşlarının üstüne doğru pullu poşulu fesini eğmiş on dokuz yirmi yaşında arslan gibi bir yiğit!

Fato zati⁸⁵ da göz ucuyla süzdüğünde yekten⁸⁶ kendi nişanlısının kanburluğunu bile tahattur⁸⁷ ettiği ve beğendiği bu delikanlı bu defa Fato’nun gönlüne “Her-çi bad-a-bad⁸⁸ böyle delikanlı ile görüşmek fırsatı kaybedilir şey mi?” fikirlerini bıraktı ve pederinin o sene dost düşman içinde geçirdiği sıkıntı ile kendisinin böyle bir gence nişanlanmayıp da bir kanbura bir gözleri ağırlı⁸⁹ çocuğa verilmesini bir anda hatırına getirerek:

-Ah! İğitim (yiğitim) böyle kaç inek, kaç davar sattık bunları besleyebilinceye kadar bilsen.

Silo şu cevaptan memnuniyetinden ne diyeceğini şaşırtarak bir kesik sesle:

-Ya! Bu sene hayvan da sattınız öyle mi?

76 beli: evet

77 takdir-amiz: azarlama, paylama biçiminde

78 imtidat: uzama, uzun sürme

79 istilzam: gerekme, icap etme

80 mutazammın: kapsayan, içeren

81 alaf: hayvanların kışlık yiyeceği, saman, ot, mısır sapı

82 melahat-ı veçh: yüzün güzelliği

83 tenasüp-i aza: azaların birbiriyle uygun olması hâli

84 ter: taze

85 zati: zaten

86 yekten: birdenbire, ansızın

87 tahattur: hatırlama

88 her-çi bad-a-bad: Ne olursa olsun

89 ağırlı: hastalıklı

-Ne kadar istersen?

- O senin babanın saykısızlığı gelse de “Kirve benim bu sene vaktim yok, ha bana biraz yardımınız dokunmuş olsun” deseydi ben ona davar mı sattırırdım!

-İşte...

-Kendisi zaten Hiso gibi bir soyhaya⁹⁰ gitti de hısım oldu. Olunca lazım gelmez miydi ki Hiso bu sene ona yardım etsin?

-He he! Hiç gelmediler bile. Geçende misafirleri varmış kuru kaymak için hizmetkar göndermiş idi. Babama selam bile yollamamış!

-Öyle ya, baban da kendisinin gözünde bir hizmetkâr, öyle muamele eder, o beydir.

-Fato bu muhaverede bulunurken buzağı da ineği emmiş idi ki buzağıyı yerine koydu, küleğini eline almış gitmek istiyordu.

Silo odadakilerin nerede kaldığını tahattur edeceklerini düşünerek o da avdet etmeyi arzu ediyorduydu da Fato’dan ayrılmadığından lakırtının kesildiğini de istemiyordu. Gönlünden diyordu ki: “Bu kız her ne kadar Hiso’nun oğluna nişanlı ise de Hiso’nun oğlunun boyda boyu, güzellikte güzelliği yok. Böyle bir güzel kızın o gibi miskine meyletmeyeceği tabiidir! Bu kız sevse sevse benim gibi kendine münasip bir delikanlı sever. Şimdi ise hiç münasebetimiz olmayarak benimle bu kadar konuşması, ince ince beni süzmesi, meylini ima ediyor. Acep izhar-ı muhabbet⁹¹ etsem ne der? Ben nişanlıyım? der mi ola?” diyordu.

Silo mütalaasını⁹² daha ileri götürerek madem ki şu kadar bir müsaade gördüm, benim için bir delil-i kavidir.⁹³ Şöyle bir münasebetsiz mahalde başkasına nişanlı bir kız beni reddedecek olsa bu kadar da lakırtı etmezdi. Hoş ben buna yekten sarahaten⁹⁴ söz söylemem a! Onu da bir ustalıkla anlarım, diye Fato’ya:

-Kaymak için Maho’yu ne için göndermemiş Hiso Bey, Maho yoksa buraya gelip gitmez mi? Siz de gideceksiniz ama benim için iki dakika daha zahmete katlanıveriniz, dedi.

Fato bir tavr-ı dil-firip⁹⁵ ile önüne bakarak Maho kelimesini iştince kızarak can-hıraş⁹⁶ bir seda ile

-O ne yapacak buraya gelip de? Ferhat’ın gönderildiği isabet, hem zati buraya gelemez!

-Niçin gelemez diyorsun, senin nişanlın değil mi Maho?

-O nişanlıdan babam vazgeçeli bir sene oldu. Fakat Hiso’nun şerrinden avşar atlısı gibi sekmanları⁹⁷ korkusundan işi kimseye duyuramıyor.

90 soyha: kötü, beğenilmeyen

91 izhar-ı muhabbet: sevgisiyi açıklamak

92 mütalaa: düşünme, fikir

93 delil-i kavi: güçlü delil

94 sarahaten: açık açık, üstü kapalı olmayarak.

95 dil-firip: gönül aldatan

96 can-hıraş: insanın içini parça parça eden

Silo bu lakırtıyı duyunca sevincinden ne yapacağını şaşırılmış ise de dışarıdan gelen bir ayak sesini işitince Fato lakırtıyı yarı bırakarak kapıyı Silo'nun üzerinden çekti, gitti! Silo da iki üç dakika orada durduktan sonra çıktı odaya geldi.

Silo'nun odaya geldiğinde yüzündeki humret,⁹⁸ göğsündeki heyecan pek şiddetli bir seda ile Fato ile meyanelerinde⁹⁹ cereyan eden ahvali odada olanlara söylüyordu ama oradakilerin kulakları tıkalı, gözleri kapalı idi.

Silo ortalıkta olan sözlere, kendisine hitap edilen mükalemeta¹⁰⁰ yalnız "he" cevabından başka bir şey veremiyordu. Hatta tesadüfat-ı garibeden¹⁰¹ olarak Maho Bey bedayiden¹⁰² bir şeyin kabil-i inkar olmadığından¹⁰³ bahsettiği sırada misal olarak "Canım Silo Bey, şu ateş değil mi?" sualine karşı da Silo'dan "he, beli – ateş değildir" cevabını aldı da Silo'nun bulunduğu buhran-ı amiki¹⁰⁴ hiç karıştıran olmadı. Artık Silo böyle bir körler âleminde düşünmez mi ya? On beş dakika evveli gözünün önündeki kızın gözünü, kaşını, siyah saçlarını, kırmızı yanaklarını çeşm-i hayalinden¹⁰⁵ ayırır mı ya? Ne mümkün!

Silo düşündükçe düşünüyor, mülahazaya¹⁰⁶ koyuldukça koyuluyordu. Silo'nun zihnini başlıca işgal eden gönlünü gittikçe ruşenlendiren¹⁰⁷ "Babam o nişanlıdan vazgeçeli bir sene oldu!" lakırtısı idi. Hiso'nun şer ü şurundan,¹⁰⁸ mefsedetiyile¹⁰⁹ ötekine berikine galebesinden başka sayılacak bir türlü hâli de yoktur. Bunlar ise zulüm ve itisaf¹¹⁰ ibarettir. Cenab-ı Hakk'a dayanan bir kul böyle bir adamdan korkmayiverir de! Hiso babam ile yirmi sene uğraştı, ne yaptı? Nihayet ömründe yine babam "Canbeğli aşiretine bütün boyun eğme oğlum" diye cesurane bir vasiyet ile mertler arasına karıştı gitti. Mamo Bey de benimle birlik olur, Hiso'ya karşı koruz. Biz de haydi haydi Aliş Bey'in koltuğuna giriverirsek bize ne yapabilir? Hemi de Mamo'nun düşündüğü bu olmalı ki bana üç dört aydır evvelkinden ziyade riayet ediyor. Bu sıkıntısında geçende bahşiş çektiği kısırağı bana arpa göndersin diye yollamadı ya! Aralıktaki rabita kuvvetleşsin diye idi! Ben erinde geçinde bu kızı alırım!" diyordu.

Silo o perinin adını da öğrenemeyerek kalktı gitti.

Silo'nun gittiğinde Fato kapı aralığından bakıyorduysa da kendisini uğratanlar arasında Silo Fato'ya bakamadı. Fato da Silo'nun şu tesadüfünden bir şey anlayamadı.

97 sekman: sekban, silahlı korucu, muhafız

98 humret: kırmızılık

99 meyane: ara

100 mükalemat: konuşmalar

101 tesadüfat-ı garibe: garip tesadüfler

102 bedayı: yeni, görülmemiş, güzel ve ender şeyler

103 kabil-i inkar olma-: inkar etmenin mümkün olmaması

104 buhran-ı amik: derin buhran

105 çeşm-i hayal: hayal gözü

106 mülahaza: düşünce

107 ruşenlendir-: aydınlatmak

108 şer ü şur: kötülük ve kavga

109 mefsedet: kötülük, fenalık

110 itisaf: yolsuzluk, haksızlık

Şu ehemmiyetinden bahsettiğimiz hikâyenin sonu bu yolda yalnız bir görüşme mi çıktı? denileceğinden eminim! Fakat biz ona karşı olan cevabımızı evvelce verdik: Kürtlerin evlerini, köylerini, alel-husus¹¹¹ daha ortalığın kar altında olduğunu yazmış idik.

Hikâyemiz ilerledikçe daha çayırılı çimenli derelerde, soğuk su başlarında, tabiî kameriyelerde vuku bulacak sevimli mülakatları muhterem karilerimizin nazar-ı tenezzühleri önüne getireceği gibi bir de nal patırtıları hahu hahu diye merdane sedalar, korkunç bir manzara teşkil edebilir.

Biz şimdi şu Mamo ile Ferhad'ın da kimin nesi olduğunu öğrenelim de hikâyemizin ecza-yı külliyesinden olan bu iki adamın da sonra sonra ne yaptıklarını görürüz.

Maho! Öteden beri kanbur, kanbur dediğimiz Fato'nun nişanlısı mı diyelim yarım nikahlısı mı? İşte namzetlisi¹¹² "soyha"¹¹³ tabirine mazhar Hiso Bey'in oğlu olan babayiğittir! Babayiğit ama ne babayiğit?

Aşağıdan yukarı bir kere süzersek ipince iki "mum bacak" üzerine mebni¹¹⁴ davul gibi bir karın, kollar da çimke¹¹⁵ tabir edilen ince kemikten ibaret. Sirtında kocaman bir künbet, yüz kupkuru, avurtları solmuş, koca koca dişler, gözler şilepeli, heyet-i mecmua-ı azası korkunç bir şekildir! Sinni¹¹⁶ de öğrenmek isterseniz yirmi bir yaşında var idi. Bununla beraber Maho'yu gören her gün bayramlık elbise içinde bulur. Gayet güzel giyer, şecaati¹¹⁷ kimseye vermez. Bir kere ağzı açılırsa kapattırmak mümkün değil. Lakin sözleri kesmekten biçmekten bâhis¹¹⁸ bulunur. Munsifane¹¹⁹ söylenince Maho hakikatte vücuduna göre olmayıp ateşten gözünü sakınmaz bir hâlde metanet-i kalbe, cesaretli bir yüreğe malik idi!

Maho o yumuk mumuk çapaklı gözlerle bir tüfek arkasına geçerse pireyi vururdu. Mamo bu cesareti nereden aldığını da öğrenmek isterseniz? Galiba böyle bir halefin olmasıyla olmamasında beis¹²⁰ yok nazarıyla bakmış olmalıdır ki Hiso bunun eline sigara kağıdını verir, kurşun menziline dikiltir, kendi nişan atardı. Atardı da hem Mamo'ya bir şey olmayarak kurşuna sigara kağıdını aldırırdı. Mamo böyle ateşli kurşunların bile bile önüne durdukça hem kurşundan gözünü kırpmamak cesaretine malik oldu hem de bu sayede ettiği kurşun talimlerinde o şeşi beş gören gözleriyle pederinden ziyade bir nişancı kesilmiş idi.

Ferhat Bey yakın da değil, uzaktan Hiso Bey'in akrabasından ama Hiso Bey'in kaffe-i umurunu¹²¹ deruhte etmiş,¹²² âdeta kethüdalık hizmetinde bulunur bir gayur¹²³ idi. Gayurluğu kadar da cesurdur. Uzun boylu, beyaz

111 alel-husus: özellikle

112 namzetli: nişanlı

113 soyha: kötü, uğursuz, beğenilmeyen

114 mebni: kurulmuş, bina edilmiş

115 çimke: koyun veya keçinin güneşte kurutulmuş etli kol ve bacak kemiği

116 sin: yaş

117 şecaat : yiğitlik, cesaret

118 bahis: bir şeyden söz eden

119 munsifane: insafıca

120 beis: zarar, sakınca

121 kaffe-i umur: bütün işler

122 deruhte et-: üstlenmek

123 gayur: çok gayretli, çok çalışkan

yüzlü, sarıca bıyıklı bu yakışıklı Ferhat bir kere atın üzerine gelir de kılıcını eline alırsa öyle on on iki atlıdan geri dönmez. Hiso Bey uğruna canını telef eder. Maruf sözleriyle de Kürtler beyninde yiğitlikle anılır demek ister.

Ferhat'ı Kürtler Hiso Bey'in adamı ve kendisi cesur diye sayılı bir fırtına bilirlerse de işte bizim Silo Bey hizmetkâr nazarıyla bakıyordu. Silo Bey'in buna nazar-ı istihfale¹²⁴ bakışı ise kendisinin beyzade bey ve öyle Ferhat, Maho gibi birkaç atlıyı tepeler, şeci¹²⁵ bir bahadır olmasından ileri gelirdi! Hikâyemizin şu bahadurlar mecmuası denmeye şayan iki sahifesine temme¹²⁶ olarak yazacağımız bir şey varsa o da nisa¹²⁷ güruhundan olarak yazdığımız Fato tabir-i sahihle¹²⁸ Fato Hanım'dır ki bunun da şecaatini değil de metanet-i kalbini ileride görürüz.

Şimdi Mamo'nun, bunun muin-i daimisi Ferhat'ın kendilerini bildikten sonra şu faslı tertip eden hadiselerini de biraz yazalım da hikâyemiz de ilerlesin. İlk sahifelerin birinde hatırdadır ki "Mehmet Bey'in kaht ü galâdan¹²⁹ büyük bir düşüncesi mi var idi. Evet ondan büyük bir belası, bir kızı var.

SONUÇ

Abdülhad Nuri Bey tarafından, 19. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bu eser köy hayatını ele alan ilk edebî eserlerdendir. Yazar, Sivas Beydağı'nda yaşayan Fato, Silo, Mamo, Hiso olarak adlandırılan şahıslar aracılığıyla Kürtlerin yaşadığı coğrafyayı, günlük yaşamlarını, evlerini ayrıntıları ile tanıtmaya çalışmıştır. Samimi ve karşılıklı konuşma tarzında bir üslup ile yazılan çalışmada standart dilin dışındaki kullanımlar, köy yaşamının canlı bir şekilde yansıtılmasını sağlamıştır. Eserin 1. bölümünde Kürtlerin yaşadığı köy ve evler ile yaşamları anlatılmış; ayrıca Mamo ve Fato tanıtılmıştır. 2. bölümde ise Fato ve Silo'nun karşılaşması ve sohbetlerine yer verilmiştir. Hikâye bir sona ulaşmadan kesilmiştir. Türkçe kullanımını teşvik eden, sadeleşme hareketini destekleyen Abdülhad Nuri Bey, ağızlara ait kullanımlara eserinde yer vererek Türkçe kelimelerin günlük hayatta kullanılması ve yaygınlaştırılması yolundaki düşüncelerini *Kürt Düşünü* hikâyesi ile desteklemiştir.

Roman ve hikâyenin köy ve köylü hayatına yer verilen ilk örneklerinden sayılan *Kürt Düşünü*'nün Latin harfli metni konu ile ilgili yeni araştırmalara kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca *Kürt Düşünü*, Latin harflerine aktarılarak unutulmuş ya da gözden kaçan söz varlığının ortaya çıkarılması ve incelenmesi için kaynak oluşturmuştur. Edebî metinlerde ağızların söz varlığına, fonetik ve morfolojik değişimlerle meydana gelmiş farklı kullanımlarına yer verilmesi ağız incelemeleri ve derlemeleri açısından değerli kayıtlardır. Eser bu yönüyle de katkı sağlayacak niteliktedir.

124 nazar-ı istihfaf: küçümseme, hor görme bakışı

125 şeci: cesur, yiğit

126 temme: "Bitti, tamam oldu" anlamında kitapların ve yazıların sonuna yazılan kelime

127 nisa: kadınlar

128 tabir-i sahih: doğru ifade

129 kaht ü galâ: kıtlık ve pahalılık

KAYNAKÇA

Abdülahad Nuri (1889/1890). *Kürt Düğünü*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.

Andı, Fatih (1996). "Türk Romanında Köye Açılma ve Mehmed Celal'in Romanları". *İlmî Araştırmalar*. II: 29-38.

Bayrak, Mehmet (2004). *Kürdoloji Belgeleri II*. Ankara: Öz-Ge Yayınları.

Demir, Nurettin (2009). "Edebi Metinlerde Ağız Kullanımı Hakkında Bir Ön Çalışma". *Turcological Letters to Bernt Brendemoen*. ed. Éva Á. Csató vd. Oslo: Novus forlag. 97-108.

Eren, Hasan (2020). *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Kahveci, Vehbi (2015). *Abdülahad Nuri'nin Kastamonu'daki Yayın Çalışmaları (1921-1923)*. Yüksek Lisans tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi.

Okay, Orhan (1998). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. İstanbul: Dergâh Yay.

Özgül, Kayahan (1998). "İlk Köy Romanımız Türkmen Kızı (mı?)". *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. ed. Metin Özarlan. Ankara. 280-291.

Türk, Hatem (2015). "Türk Edebiyatında Anadolu'ya Geri Dönüş: İlkler". *Fikir Sanat ve Edebiyatta Töre* 3 (28): 43-36.

Yakupoğlu, Cevdet (2007). "Bir Sürgün Kahramanı Abdulahad Nuri Bey: Hayatı, Eserleri ve Selçuklu-Beylikler Tarihi Üzerine Çalışmaları". *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*: 21: 169-189.